

Тетяна Павлівна Гітіс

канд. екон. наук

ORCID 0000-0002-4992-8438,

Олена Вікторівна Міляновська,

Георгій Геннадійович Риндін,

Лілія Сергіївна Лущик,

Олександр Вадимович Агулов,

Донбаська державна машинобудівна академія, м. Краматорськ

ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ПРОЖИТКОВОГО МІНІМУМУ ЯК ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ

Постановка проблеми. Незаперечною умовою та невід'ємною складовою розбудови в Україні демократично-правової соціальної держави є формування соціально орієнтованого державного управління, що було б спрямовано на суспільний розвиток та забезпечення узгодженості різноманітних потреб та інтересів як окремих осіб, так і певних верств населення. Це потребує формування відповідних механізмів державного регулювання соціально-економічних відносин, зокрема створення системи державних соціальних гарантій [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та методичні аспекти формування державних соціальних гарантій висвітлено у працях багатьох науковців, серед яких можна виділити: Л. І. Безтелесну [2], А. М. Вергуна, В. П. Горина, І. О. Доценко, О. П. Кириленко, Г. С. Лапушняка [1] та ін.

Нормативно-правову базу забезпечення державних соціальних гарантій в Україні складає: Конституція України, Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» та Закон України «Про прожитковий мінімум».

Так, відповідно до статті 46 Конституції України «громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними. Пенсії, інші види соціальних виплат та

допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом» [3].

Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» визначає основні державні соціальні гарантії (мінімальний розмір заробітної плати; мінімальний розмір пенсії за віком; неоподатковуваний мінімум доходів громадян; розміри державної соціальної допомоги та інших соціальних виплат), порядок їх визначення та затвердження, а також фінансове забезпечення [4].

Закон України «Про прожитковий мінімум» дає визначення прожитковому мінімуму, закладає правову основу для його встановлення, затвердження та врахування при реалізації державою конституційної гарантії громадян на достатній життєвий рівень [5]. Прожитковий мінімум щороку затверджується Верховною Радою України в Законі «Про Державний бюджет України».

Отже, питання забезпечення механізму функціонування соціальних гарантій перебуває у полі зору не тільки науковців, але ще є важливою складовою державної політики в Україні. При цьому найбільшу увагу приділяють розміру прожиткового мінімуму, оскільки він є основою встановлення державних соціальних гарантій та вони не можуть бути менші за нього.

Метою статті є визначення та дослідження державної політики України у сфері забезпечення соціальних гарантій, а саме формування прожиткового мінімуму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розмір законодавчо встановленого прожиткового мінімуму в Україні у 2010-2019 рр. в абсолютному вираженні поступово щорічно зростає, що безумовно є позитивною динамікою (табл. 1).

Таблиця 1

Розмір законодавчо встановленого прожиткового мінімуму в місяць
(сформовано авторами на основі джерела [6])

Роки	У середньому на одну особу в місяць, грн	На дитину до 6 років, грн	На дитину від 6 до 18 років, грн	Для працездатних осіб, грн	Для осіб, що втратили працездатність, грн
1	2	3	4	5	6
2010	843,2	799	957	922	734
2011	914,1	870	1042	1004	800
2012	1042,4	961	1197	1134	884
2013	1113,7	1032	1286	1218	949

Закінчення табл. 1

1	2	3	4	5	6
2014	1176	1032	1286	1218	949
2015	1227,3	1167	1455	1378	1074
2016	1388,1	1355	1689	1600	1247
2017	1603,7	1492	1860	1762	1373
2018	1744,8	1626	2027	1921	1497
2019	1902,1	1779	2218	2102	1638

На підставі даних табл. 1, визначимо основні тенденції змінення розміру законодавчо встановленого прожиткового мінімуму у відносному вираженні (табл. 2).

Отже, результати аналізу свідчать про те, що законодавчо встановлений прожитковий мінімум зрос-

тає однаковими темпами для усіх верст населення. При цьому для дітей віком від 6 до 18 років його розмір найбільший, а для осіб, що втратили працездатність – найменший. Таким чином, непрацездатні особи (здебільшого це пенсіонери) є найменш соціально захищеною категорією населення України.

Таблиця 2

Динаміка розміру законодавчо встановленого прожиткового мінімуму (відносне відхилення, у % до попереднього року)

Роки	У середньому на одну особу в місяць	На дитину до 6 років	На дитину від 6 до 18 років	Для працездатних осіб	Для осіб, що втратили працездатність
2010	-	-	-	-	-
2011	8,4	8,9	8,9	8,9	9,0
2012	14,0	10,5	14,9	12,9	10,5
2013	6,8	7,4	7,4	7,4	7,4
2014	5,6	0,0	0,0	0,0	0,0
2015	4,4	13,1	13,1	13,1	13,2
2016	13,1	16,1	16,1	16,1	16,1
2017	15,5	10,1	10,1	10,1	10,1
2018	8,8	9,0	9,0	9,0	9,0
2019	9,0	9,4	9,4	9,4	9,4

Необхідно відзначити, що частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими законодавчо встановленого прожиткового мінімуму, щорічно зменшується (рис. 1). Найбільш суттєве скорочення спостерігається

починаючи з 2015 р. Взагалі, частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими законодавчо встановленого прожиткового мінімуму, скоротилась у 2019 р. майже у 8 разів порівняно з 2010 р.

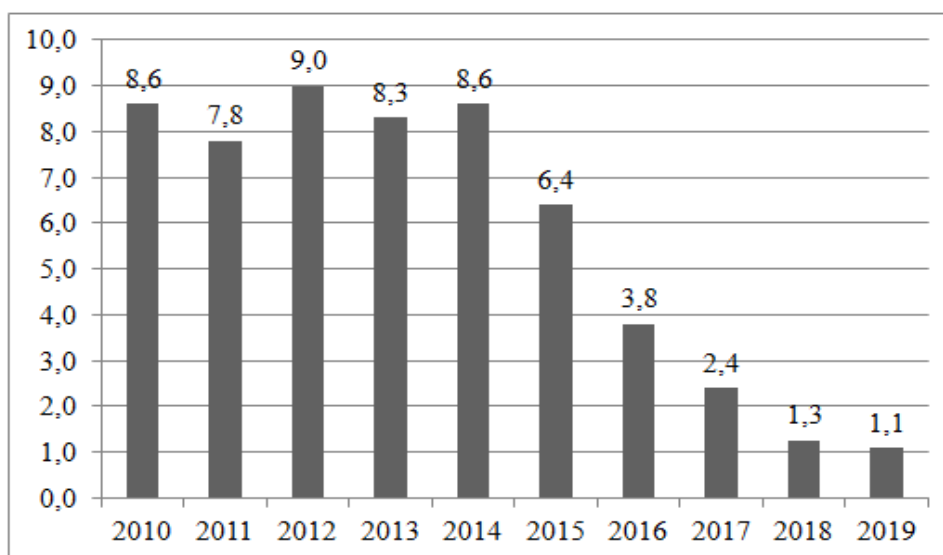

Рис. 1. Частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими законодавчо встановленого прожиткового мінімуму, у % до загальної чисельності населення України (сформовано авторами на основі джерела [7])

Починаючи з 2014 р. в Україні окрім законодавчо встановленого прожиткового мінімуму впроваджено визначення фактичного прожиткового мінімуму. На рис. 2 наведено порівняння розмірів законодавчо встановленого та фактичного прожиткового мінімумів у 2014-2019 рр.

Данні, що наведені на рис. 2, демонструють значне відставання величини законодавчо встановленого прожиткового мінімуму від фактичного. Так, у 2014 р. фактичний прожитковий мінімум був більш ніж законодавчо встановлений на 15%, а починаючи з 2015 р.

розрив значно збільшився (у 2019 р. фактичний прожитковий мінімум перевищує законодавчо встановлений майже у два рази).

Темпи зростання фактичного прожиткового мінімуму щорічно перевищують зростання законодавчо

встановленого прожиткового мінімуму (рис. 3). Отже, найближчим часом законодавчо встановлений прожитковий мінімум малоймовірно співпаде з фактичним прожитковим мінімумом.

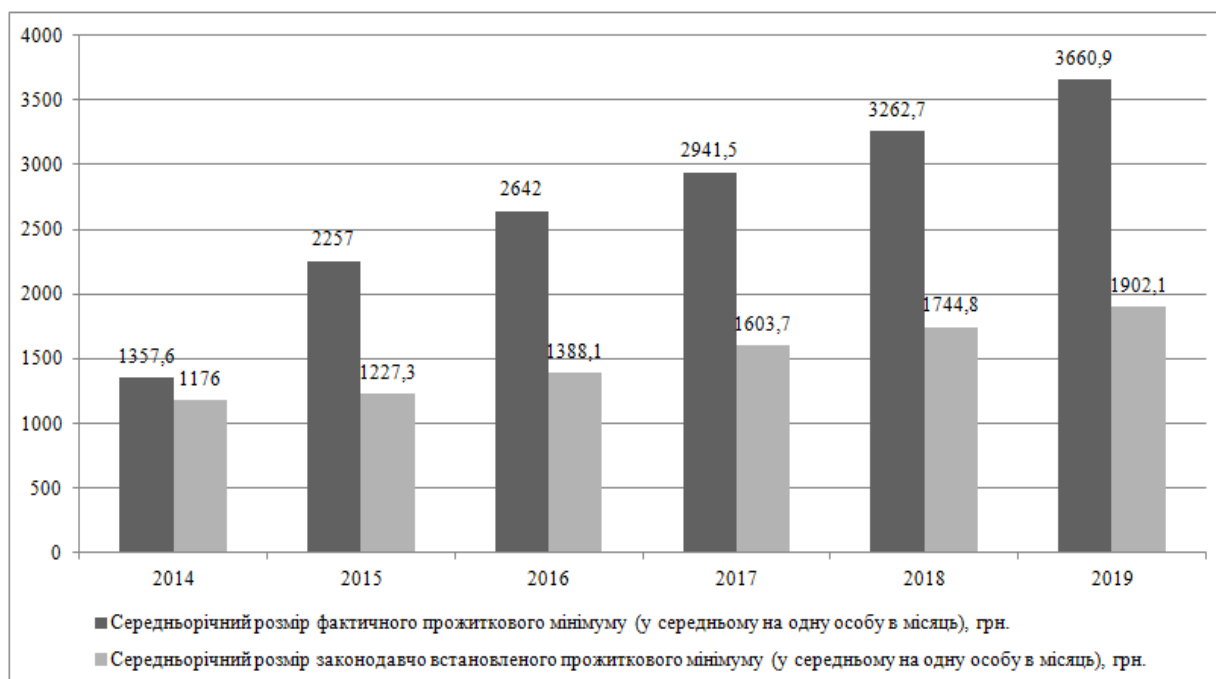

Рис. 2. Середньорічні розміри законодавчо встановленого та фактичного прожитого мінімумів (сформовано авторами на основі джерела [7])

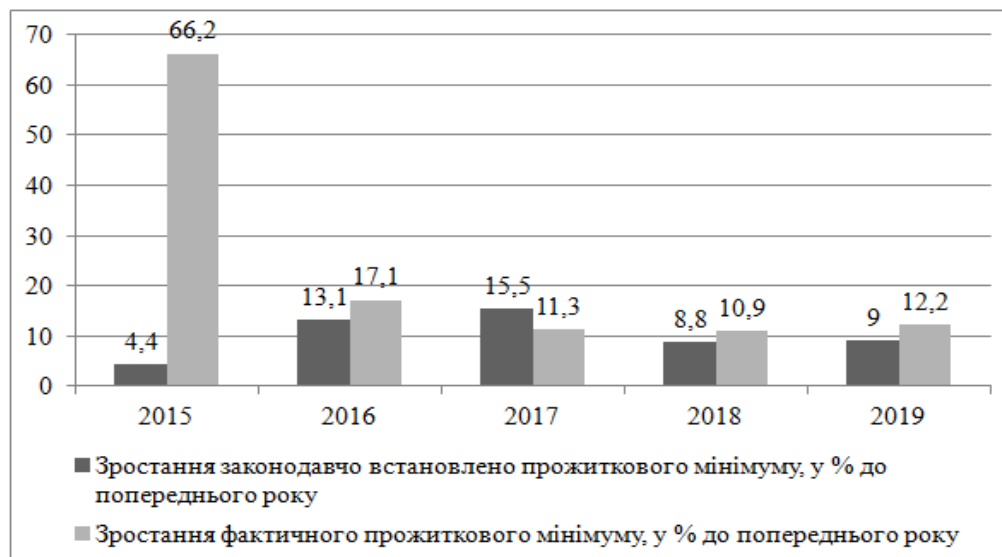

Рис. 3. Темпи зростання середньорічних розмірів законодавчо встановленого та фактичного прожитого мінімумів (у середньому на одну особу в місяць), у % до попереднього року

У 2015-2016 рр. більш 50% населення мали доходи менш фактичного прожиткового мінімуму (рис. 4). Починаючи з 2017 р. частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими фактичного прожиткового мінімуму, має тенденцію до скорочення. Але, незважаючи на це, у 2019 р. вона значно більша, ніж у 2014 р.

Порівняння даних, які наведені на рис. 1 та 4, свідчить про те, що частка населення із середньоду-

шовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими фактичного прожиткового мінімуму, значно більше ніж відсоток населення із доходами, нижчими законодавчо встановленого прожиткового мінімуму.

З метою більш детального оцінювання зміни величини законодавчо встановленого прожиткового мінімуму виконаємо апроксимацію даних щодо його розміру.

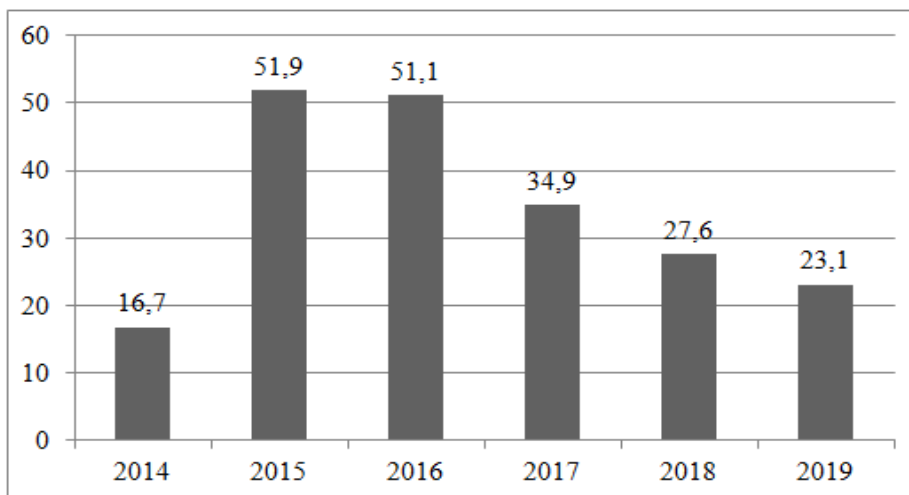

Рис. 4. Частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими фактичного прожиткового мінімуму, у % до загальної чисельності населення України (сформовано авторами на основі джерела [7])

У ході проведених експериментальних досліджень, з'ясовано, що динаміку середньорічного розміру законодавчо встановленого прожиткового мінімуму найкращим чином описує поліном 2-го ступеня

(рис. 5), оскільки в даному випадку індекс детермінації R^2 найбільший і складає більш 0,98, тобто більш 98% вихідних даних підкоряються обраній тенденції.

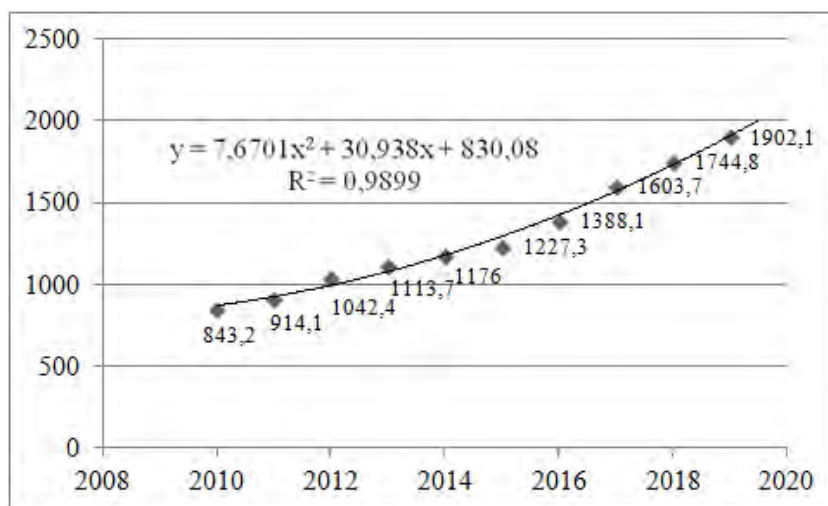

Рис. 5. Апроксимація середньорічного розміру законодавчо встановленого прожиткового мінімуму з використання поліноміальної функції (поліном 2-го ступеня), грн

За допомогою поліноміальної функції апроксимації, що наведена на рис. 5, виконаємо прогнозування (екстраполяцію) середньорічного розміру законодавчо встановленого прожиткового мінімуму на 2020 р. (11 період):

$$y = 7,6701 \cdot (11)^2 + 30,938 \cdot 11 + 830,08 = 2098,5 \text{ грн.}$$

Вже відомо, що з 01.12.2020 розмір законодавчо встановленого прожиткового мінімуму в Україні складатиме 2189 грн у середньому на одну особу. Таким чином, відхилення прогнозного значення від фактичного не перевищує 5%, тобто функція апроксимації дозволяє отримати досить точний прогноз. Отже, визначимо прогнозне значення середньорічного розміру законодавчо встановленого прожиткового мінімуму на 01.07.2021 р.:

$$y = 7,6701 \cdot (11,5)^2 + 30,938 \cdot 11,5 + 830,08 = 2200,3 \text{ грн.}$$

За результатами прогнозування середньорічний розмір законодавчо встановленого прожиткового мінімуму на 01.07.2021 р. становитиме 2200,3 грн, що на 15,7% більш ніж у 2019 р. Але, незважаючи на цей позитивний прогноз, середньорічний розмір законодавчо встановленого прожиткового мінімуму на I півріччя 2021 р. буде залишатися менш величини фактичного прожиткового мінімуму у 2019 р.

Підсумовуючи результати аналізу, слід наголосити на тому, що «розмір прожиткового мінімуму в Україні всупереч законодавству затверджується не з метою забезпечення встановлених соціальних прав, а виходячи з можливостей виділення обмежених бюджетних сум; норми розрахунку застарілі; відсутній законодавчий механізм коригування із зростанням цін в умовах інфляції тощо» [8].

Висновки. Таким чином, механізми державної політики України щодо формування прожиткового мінімуму як основи забезпечення соціальних гарантій є недостатньо ефективними. У зв'язку з цим особливої актуальності набувають наступні заходи та рекомендації:

1. Осучаснити та регулярно оновлювати мінімальний набір споживчого кошику (переліку продовольчих товарів і, в особливості, непродовольчих товарів та послуг), забезпечити його відповідність реальним потребам населення як на фізіологічному, так і на соціальному рівнях.

2. Удосконалити методику визначення вартості набору споживчого кошику. Так, «однією з найбільш обговорюваних як у наукових колах, так і серед фахівців у галузі соціальної політики, є пропозиція перейти до використання нормативно-структурного підходу розрахунку прожиткового мінімуму, який базується на нормативному визначенні складу продовольчого кошику та структурному методі розрахунку вартості непродовольчих товарів і послуг як відсотку до вартості продовольчого кошику. На переконання багатьох, така методика визначення прожиткового мінімуму більше відповідатиме соціально-економічним реаліям та зробить механізм розрахунку цього стандарту прозорим і зрозумілим» [9].

3. Впровадити європейський досвід, який полягає у тому, що об'єктом встановлення прожиткового мінімуму є не окремі особи, а середньостатистична сім'я.

4. Включити до прожиткового мінімуму для працездатних осіб суми податків, а саме податок на доходи фізичних осіб та військовий збір.

5. Забезпечити підвищення розмірів законодавчо встановленого прожиткового мінімуму, що закладаються у Державному бюджеті України, до фактичного розміру прожиткового мінімуму, який визначається Міністерством соціальної політики України.

Список використаних джерел

1. Лопушняк Г. С. Державна соціальна політика як передумова економічного розвитку України: монографія. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. 372 с.

2. Безтелесна Л. І., Пивоварчук Л. В. Інституційне забезпечення реалізації соціальних гарантій держави: монографія. Київ: Кондор-Видавництво, 2017. 196 с.

3. Конституція України: Закон України № 254 к / 96-ВР від 28.06.1996 р. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

4. Про державні соціальні стандарти і державні соціальні гарантії: Закон України № 2017-III від 05.10.2000 р. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

5. Про прожитковий мінімум: Закон України № 966-XIV від 15.07.1999. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14#Text>.

6. Сайт Мінфін. URL: <https://minfin.com.ua/ua/>

7. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

8. Гітис Т. П., Чемерис Є. Т., Антонова В. І., Носаньова А. С. Дослідження сучасного рівня соціального захисту населення в Україні. *Економічний Вісник Донбасу*. 2020. № 1 (59). С. 116-122. doi: 10.12958/1817-3772-2020-1(59)-116-122.

9. Пошук шляхів осучаснення прожиткового мінімуму. URL: <https://fpsu.org.ua/napryamki-diyalnosti/sotsialnij-zakhist/9936-poshuk-shlyakhiv-osuchasnennya-prozhitkovogo-minimumu>.

References

1. Lopushniak H. S. (2011). Derzhavna sotsialna polityka yak peredumova ekonomichnoho rozvytku Ukrainy [State social policy as a prerequisite for economic development of Ukraine]. Lviv, LRIDU NADU [in Ukrainian].

2. Beztelesna L. I., Pyvovarchuk L. V. (2017). Instytutsiine zabezpechennia realizatsii sotsialnykh harantii derzhavy [Institutional support of realization of social guarantees of the state]. Kyiv, Condor Publishing House [in Ukrainian].

3. Constitution of Ukraine: Law of Ukraine № 254 k / 96-VR of June 28, 1996. *zakon1.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi> [in Ukrainian].

4. On state social standards and state social guarantees: Law of Ukraine № 2017-III of October 5, 2000. *zakon1.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi> [in Ukrainian].

5. On the subsistence level: Law of Ukraine № 966-XIV of 15.07.1999. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14#Text> [in Ukrainian].

6. Ministerstvo Finansiv [Ministry of Finance]. Retrieved from <https://minfin.com.ua/ua/> [in Ukrainian].

7. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. (n.d.). *ukrstat.gov.ua*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].

8. Gitis T. P., Chemerys Ye. T., Antonova V. I., Nosanyova A. S. (2020). Doslidzhennia suchasnoho rivnia sotsialnoho zakhystu naseleння v Ukraini [Study of the Current Level of Social Protection of the Population in Ukraine]. *Ekonomichniy visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 1 (59), pp. 116-122. doi: 10.12958/1817-3772-2020-1(59)-116-122 [in Ukrainian].

9. Poshuk shliakhiv osuchasnennia prozhytkovoho minimumu [Finding ways to modernize the subsistence level]. (n.d.). *fpsu.org.ua*. Retrieved from <https://fpsu.org.ua/napryamki-diyalnosti/sotsialnij-zakhist/9936-poshuk-shlyakhiv-osuchasnennya-prozhitkovogo-minimumu> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 07.09.2020

Формат цитування:

Гітис Т. П., Міляновська О. В., Риндін Г. Г., Лушик Л. С., Агулов О. В. Дослідження державної політики України щодо формування прожиткового мінімуму як основи забезпечення соціальних гарантій. *Вісник економічної науки України*, 2020. № 2 (39). С. 112-116. doi: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.2\(39\).112-116](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.2(39).112-116)

Gitis T. P., Milyanovska O. V., Rindin G. G., Lushchik L. S., Agulov O. V. (2020). Research of the State Policy of Ukraine Regarding the Formation of a Living Wage as the Basis for Ensuring Social Guarantees. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 2 (39), pp. 112-116. doi: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.2\(39\).112-116](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.2(39).112-116)